

קול חמות וקול כלה:

היבטים תיאורטיים ומחקריים בתפיסת ה"אחרות" הנשית

שרה ברסלרמן

ת ק צ י ר

הספרות האנתרופולוגית, הפסיכולוגית והמשפחתית המועטה המתיחסת לסוגיית יחסי חמות-כלה, נוטה לראות יחסים אלו, כמעט אפריורית, כבעייתיים (Bryant, Conger & Meehan, 2001). הבעייתיות ביחסים תועדה כקשורה לבעיית גבולות בין התא המשפחתי החדש למשפחה המורחבת, וכמטילה את האשמה בעיקר על החמות (Duvall, 1954; Spielrein, 2001).

עבודת מחקר זו מהווה ניסיון לבחון את תופעת היחסים הבעייתיים בין חמיות לכלות מתוך האזנה לסיפוריהן, כנראטיב של התנגדות מוסרית של נשים במצבי קונפליקט (Linn, 2001b). מתוך מרחב תיאורתי חדשני זה, נבחנו יחסי חמות-כלה כיחסים בין "אחרות" ("Others") בחברה ובמשפחה.

חילוץ קולות ה"אחרות" של הנשים נעשה בשני כלים מחקריים: ראיונות עומק אישיים (Brown & Gilligan, 1993; Linn, 2001b) וראיונות בקבוצות מיקוד (focus groups) (Wilkinson, 1999), הנדרשים לחקר אוכלוסיות ונושאים המעלים רגישות ובושה (Crawford & Kimmel, 1999).

במחקר השתתפו אחת-עשרה חמיות ושתיים-עשרה כלות, שחולקו לארבע קבוצות: קבוצת חמיות ותיקות, קבוצת חמיות צעירות, קבוצת כלות ותיקות וקבוצת כלות צעירות.

ממצאי המחקר עובדו על פי מימדי נראטיב ההתנגדות המוסרית של לין (Linn, 2001b), המתמקד ב"אחרותן" של נשים במצבי קונפליקט. לין זיהתה שישה מימדי התנגדות: גיאוגרפיה של האפשרויות, הגדרה מחודשת של "אחרות", דרכים לעמידה נוכח קונפליקט, שחרור מהשיח האחר, פרקטיקה של אהבה מתמשכת וחיים עם אחרים.

ההאזנה לקולות החמיות והכלות מתוך מימדים אלו, העלתה את מוטיב ה"אחרות" הנשית כתימה מרכזית ורבת פנים, הקשורה לגילן של הנשים. "אחרות" זו נחוותה על ידי החמיות הותיקות כרב-מימדית (כנשים בחברה ובמשפחה, כנשים מבוגרות וכחמיות); על ידי החמיות הצעירות והכלות הותיקות כדו-מימדית (כנשים בחברה ובמשפחה וכחמיות וכלות); ועל ידי הכלות הצעירות כחד-מימדית (כנשים בחברה ובמשפחה). הבחנה זו מרמזת כי "אחרות" הנשים אינה אחידה וקבועה, אלא עוברת שינוי תוך-מימדית ובין-מימדית לאורך מחזור החיים הנשי, וכן מושפעת משינויים חברתיים המתרחשים מחוץ למשפחה (Hekman, 1999).

מימד ה"פרקטיקה של אהבה מתמשכת" שהציעה לין (Linn, 2001b) הורחב במחקר הנוכחי ל"פרקטיקה של רגשות", שכן הנראטיבים של הנשים במחקר העלו קולות רגשיים מגוונים, ובעיקר רגשות שליליים של צער, כאב, קנאה, כעס ושנאה. הדיון בפרקטיקה זו איתגר את הנטייה המחקרית והתיאורתית השכיחה בספרות הפמיניסטית, לייחס לנשים תכונת דאגה ואהבה (Gilligan, 1982).

מימד ה"פרקטיקה של חיים עם אחרים" העלה בנראטיבים של הנשים את תפקידי המשפחה המשמעותיים ליחסי חמות-כלה: אם הכלה, הסבתא, הבעל/הבן. במימד זה ניתן ביטוי לאפליית החמות כאמא וכסבתא בהשוואה לאם הכלה, ולהיעדרות הגבר מהיחסים בין אימו ורעייתו. קולות ההתנגדות המוסרית האישיים והקבוצתיים שביטאו הנשים במחקר, הרחיבו את הדיון התיאורתי גם לסוגיות מוסר, כוח ושפה, שהעלו אי-סימטריות בין אוכלוסיות הנשים, על פי תפקידן וגילן. קולות אלו אפשרו להבין את מורכבות יחסי החמות והכלה כנובעת מתפקידן המשפחתי הכפוי עליהן, ומיכולתן המועטה להשתחרר מה"שיח האחר", הדומיננטי, המתייג את החמות ואת היחסים עימה – כבעייתיים. בנוסף למימדים אלו, שמצאו את אישורם בסיפורי החמיות והכלות, עלו שתי קטגוריות מובחנות נוספות (אף כי ביטויי ניכר גם בקטגוריות המובנות): פרקטיקה של גבולות ופרקטיקה של האשמה (self and other blaming).

הדיון ב"פרקטיקה של הגבולות" תומך בטענת דובאל (Duvall, 1954, 1977) כי סוגיית הגבולות הינה סוגיה מרכזית לבחינת הקונפליקט בין חמיות לכלות. התלונות ההדדיות של החמיות והכלות שיקפו את אי-הסימטריה ביניהן בכינון הגבולות האישיים והמשפחתיים. רצון הכלות בגבולות ברורים ורחוקים, נמצא בסתירה לרצון החמיות בגבולות עמומים וקרובים. החמיות והכלות, כאחת, טוענות כי הכלות הן הקובעות את טיב הגבולות המשפחתיים.

מימד ה"פרקטיקה של האשמה" העלה כי הנשים במחקר נטו להאשים בעיקר את האחרת בבעייתיות היחסים, ונמנעו מלייחס את האשמה לעצמן או לגבר (הבן/הבעל). יוצאת דופן היתה נטייתן של החמיות הותיקות לקחת על עצמן את האשמה בקונפליקט כאשר רואיינו בראיונות האישיים בלבד.

ההליך המחקרי של ראיונות קבוצתיים נראה במחקר הנוכחי כהליך המאפשר לנשים, ובעיקר לחמיות, להביע את סיפורן האישי והמשפחתי ללא הכחשת הבעייתיות ביחסים, אשר תועדה במחקרים קודמים בנושא זה (Cotterill, 1994; Linn & Breslerman, 1996).

מתוך כך, נראטיב ההתנגדות המוסרית של חמיות וכלות, העלה קולות תוקפניים ולוחמניים שהציגו את יכולתן של נשים להיות דכאניות כלפי נשים אחרות, לא פחות מאשר את היותן קורבנותיו של דיכוי זה. כיוון מחקרי ותיאורתי זה מלמד על הצורך להכיל את חקר היחסים המורכבים בין חמיות לכלות לתחום הפסיכולוגיה ההתפתחותית והמשפחתית, ולפתח מודל חינוכי-טיפול של נשים כשלעצמן, על שונותן הרבה, ולא בהשוואה לגבר.

המלצות למחקרי המשך, יישומים טיפוליים וחינוכיים, מגבלות המחקר ותורומת המחקר - מובאים בסוף העבודה.

Mother-in-law/Daughter-in-law's Narratives: Theoretical and Research Aspects of Feminine "Otherness"

Sara Breslerman

A b s t r a c t

The limited anthropological, psychological and family literature available, which refers to the issue of mother-in-law/daughter-in-law relationships patterns tends to see these relationships almost apriori as problematic (Bryant, Conger & Meehan, 2001). The problematic character of these relationships was recorded as being involved with the problem of the boundaries between the new family unit and the extended family, and putting the blame upon the mother-in-law (Spielrein, 2001, Duvall, 1954).

This research thesis is an attempt to examine the phenomenon of problematic relationships between mothers-in-law and daughters-in-law, upon hearing their stories as a narrative of moral resistance of women in situations of conflict (Linn, 2001b). From this theoretical space, the relationships between mother-in-law/daughter-in-law are studied as relationships between two "Others" within society and family.

Extraction of the "Otherness" voices of the women, was implemented by two research tools: individual in-depth interviews (Brown & Gilligan, 1993, Linn, 2001b) and "focus group" interviews (Wilkinson, 1999), required for the study of populations and issues which raise sensitivity and shame (Crawford & Kimmel, 1999).

Eleven mothers-in-law and twelve daughters-in-law, participated in the study and were divided into four groups: veteran mothers-in-law , young mothers-in-law, veteran daughters-in-law and young daughters-in-law.

The research findings were processed according to the dimensions of Linn's narrative of moral resistance (Linn, 2001b), which focused upon the "Otherness" of women in conflict situations. Linn identified six dimensions of resistance: geography of the possible, redefining "Otherness" ways of facing conflict, liberation from the other's discourse, a practice of preservative love, and ways of living with others. Listening to the mothers-in-law and daughters-in-law voices from these dimensions, raises the motive of feminine "Otherness" as a central and multifaced theme, which is connected to the age of the women: This